

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ**

КОНОПЕЛЬЦЕВА ОЛЕНА ГЕОРГІЇВНА

УДК 37.018.1(44)

ТРАДИЦІЇ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У ФРАНЦІЇ

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Харків – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник –

доктор педагогічних наук, професор
Ткачова Наталія Олександрівна,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди,
професор кафедри загальної педагогіки
і педагогіки вищої школи.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор
Завгородня Тетяна Костянтинівна,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, завідувач кафедри
педагогіки імені Богдана Ступарика;

кандидат педагогічних наук, доцент
Пермякова Ольга Григорівна,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
доцент кафедри романо-германської
філології.

Захист відбудеться „06” червня 2019 року о 13-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.053.04 у Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди за адресою: вул. Алчевських, 29, ауд. 216, м. Харків, 61002.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди за адресою: вул. Валентинівська, 2, ауд. 215-В, м. Харків, 61168.

Автореферат розіслано „30” квітня 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої Вченої ради

Л. А. Штефан

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. На етапі радикальних перетворень сучасного українського суспільства значно підвищується роль сім'ї як першого для дитини життєвого осередку, природного середовища її первинної соціалізації, засобу трансляції найважливіших соціальних та сімейних цінностей. У світлі цього в провідних нормативних документах (Конституція України (1996), „Сімейний кодекс України” (2002), Закон України „Про охорону дитинства” (2001) тощо) підкреслюється, що кожна дитина має право на належне сімейне виховання. У Конституції України також наголошується, що „сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою”.

Слід зауважити, що активна інтеграція України в європейський простір, значною мірою впливаючи на всі царини життя її громадян, зумовлює суттєві зміни в їхній сімейній сфері, диктує нові вимоги до здійснення сімейного виховання, яке відіграє важливу роль у формуванні особистості дитини. У таких умовах доцільним кроком є зіставлення традиційних моделей сімейного виховання в різних країнах, що дозволить творчо використовувати зарубіжний досвід. Зокрема, особливий інтерес у цьому плані представляє Франція, в якій склалася своєрідна система сімейного виховання з унікальними традиціями. Продумана сімейна політика, що сприяє покращенню демографічної ситуації в країні (у рейтингу країн ЄС за рівнем народжуваності Франція займає перше місце), висока професійна зайнятість жінок, для яких створені сприятливі передумови для гармонійного поєднання роботи і виховання дітей, високий рівень фізичного та психічного здоров'я більшості дітей дозволяють зробити висновок про те, що французька модель сімейного виховання, в основу якого покладено відповідні традиції, може стати своєрідним еталоном для модернізації системи сімейного виховання в Україні.

На підставі вивчення наукової літератури з'ясовано, що окремі питання реалізації традицій сімейного виховання знайшли відображення в наукових доробках різних учених. Так, у працях французьких (Ж. Кандау, Ж. Ланклю, Ж. Пуйон, П. Рікер та ін.) та українських (В. Бочелюк, В. Вашкевич та ін.) науковців представлено визначення поняття „традиції”. У науковій літературі французькими (Ф. Ар'єс, А. Ейгер, К. Мартан, Ф. де Санглі та ін.) та вітчизняними (П. Іблова, О. Савчук, М. Стельмахович та ін.) авторами наведено характеристику сім'ї як соціального феномена. Суть, функції та призначення сімейного виховання висвітлено в публікаціях французьких (А. Бод'є, Ю. Десме, П. Дюрнінг та ін.) та українських (Н. Волкова, Т. Завгородня, О. Пермякова та ін.) науковців.

Деякі аспекти традицій сімейного виховання розкрито в дисертаційних працях, присвячених висвітленню історико-педагогічного аспекту цього виховання у Великій Британії (О. Демченко), Іспанії (З. Янішевська), Німеччині (Г. Чирікова), аналізу традицій сімейного виховання в Україні (А. Ш. Касім), народнопедагогічних традицій виховання у Франції (Т. Швець).

Водночас результати наукових розвідок засвідчують, що не проводилось цілісного педагогічного дослідження, яке б узагальнило та систематизувало теорію і практику реалізації традицій сімейного виховання у Франції. Актуальність

проведення дослідження цієї проблеми зумовлена потребою розв'язання цілої низки суперечностей, наявних у сучасній теорії та практиці сімейного виховання, зокрема між: підвищенням вимог українського суспільства до якості сімейного виховання й існуючою практикою його здійснення; обґрунтованістю теоретичних положень французькими вченими щодо традицій сімейного виховання й недостатньою вивченістю цих положень в Україні; накопиченим у Франції цінним досвідом реалізації традицій сімейного виховання і відсутністю науково-методичного забезпечення його впровадження в процес виховання дітей в українській родині.

Отже, актуальність порушеної проблеми, необхідність розв'язання виявлених суперечностей, а також відсутність цілісного педагогічного дослідження зазначеної проблеми зумовили вибір теми дослідження: „**Традиції сімейного виховання дітей у Франції**”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане згідно з темою науково-дослідної роботи кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди „Сучасні освітньо-виховні технології в підготовці вчителів” (державний номер реєстрації 0111U008876). Тему дослідження затверджено Вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол № 9 від 11 лютого 2014 року) й узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 25 березня 2014 року).

Мета дослідження – на основі вивчення теоретичних ідей про традиції сімейного виховання дітей у французькій сім'ї й узагальненні досвіду їх практичного впровадження окреслити можливості творчої реалізації виявлених педагогічно цінних надбань в українських родинах.

Відповідно до сформульованої мети поставлено такі **завдання дослідження**:

1. Окреслити історіографію визначеної проблеми, з'ясувати витoki становлення традицій сімейного виховання дітей на території сучасної Франції.
2. На основі аналізу наукової літератури уточнити термінологічне поле дослідження.
3. Науково обґрунтувати етапи розвитку традицій сімейного виховання дітей у Франції у другій половині ХХ – початку ХХІ ст., узагальнити принципи, методи, прийоми, форми, умови реалізації цих традицій.
4. Окреслити перспективи творчого використання педагогічно цінних ідей та досвіду реалізації французьких традицій сімейного виховання дітей в українських родинах.

Об'єкт дослідження – сімейне виховання дітей у Франції.

Предмет дослідження – теорія та практика реалізації традицій сімейного виховання у Франції.

Згідно з поставленими метою та завданнями використано комплекс таких **методів дослідження**: *загальнонаукових*: історіографічний аналіз – дозволив виявити масив різних видів джерел з досліджуваної проблеми; термінологічний аналіз, синтез, узагальнення, систематизація – дав змогу уточнити термінологічне поле дослідження; *спеціальних*: конкретно-історичний – став у нагоді для здійснення

аналізу й порівняння нормативно-правових документів у визначених хронологічних межах; історико-генезисного – дав можливість з'ясувати витoki становлення й розвитку досліджуваної проблеми у стародавні часи; *емпіричних*: спостереження – допомогло виявити педагогічно цінний практичний досвід реалізації традицій виховання дітей у французьких сім'ях; бесіди, інтерв'ю з батьками та представниками різних організацій, що співпрацюють з французькою родиною та надають їй педагогічну підтримку, дозволило визначити принципи, методи, прийоми, форми реалізації традицій сімейного виховання у Франції; *прогностичного* методу – для визначення перспектив творчого використання педагогічно цінних ідей та досвіду реалізації французьких традицій сімейного виховання дітей в українських родинах.

Джерельна база дослідження: Для аналізу становлення традицій сімейного виховання опрацьовано значну кількість джерел. Основою дослідження стали:

- закони, постанови, циркуляри, прийняті у Франції, що безпосередньо або опосередковано спрямовані на сім'ю: „Закон 70-459 стосовно батьківського авторитету (1970); „Закон 75-620 стосовно освіти (Закон Абі)” (1975); „Закон 93-22, що вносить зміни до Цивільного Кодексу стосовно громадянського стану, родини та прав дитини і затверджує суддю з родинних справ” (1993); „Закон 2002-305 стосовно батьківського авторитету” (2002);

- доповіді, резолюції, рекомендації, конвенції, публікації Ради Європи та інших європейських організацій з питань родини та родинного виховання: Міжнародна Конвенція про права дитини (1989); Декларація прав дитини (1959); Стратегія Ради Європи по забезпеченню прав дитини 2016-2021pp. (2016) тощо;

- наукові дослідження французьких (Д. Гайє, П. Дюрнінг, А. Прост та ін.) і вітчизняних вчених (В. Вашкевич, Т. Завгородня, М. Стельмахович, О. Пермякова та ін).

- архівні документи Галліки – онлайн-бібліотеки Національної бібліотеки Парижу www.gallica.bnf.fr (богословські трактати з виховання, закони, наукові статті та інші праці тощо);

- національна довідково-енциклопедична література з проблеми дослідження (Загальна історія освіти та виховання у Франції у 4-х томах) (1981);

- періодичні видання Франції: *Revue Internationale de l'Education familiale* („Міжнародний журнал сімейного виховання”), *Histoire de l'Education* („Історія виховання”), *Revue française de pédagogie* („Французький журнал з педагогіки”); *Revue internationale de sociologie de l'éducation* („Міжнародний журнал соціології виховання”), *Le Journal officiel de la République française* („Офіційний журнал Французької Республіки”), де публікуються всі закони французького уряду;

- матеріали науково-практичних конференцій у справах сім'ї: *Conférence de la famille* („Конференція у справах сім'ї”) (з 1982 р.), *Conférence internationale de l'éducation* („Міжнародна конференція з виховання”) (з 1934 р.) тощо;

- національні Інтернет-ресурси з питань родини та сімейного виховання (www.familles-de-france.org, www.familleplus.fr/fr, www.unaf.fr тощо); освітні портали університетів Франції (Ліонський Національний дослідницький інститут в галузі освіти, Університет Париж X – Нантер тощо);

- французькі й українські словники, енциклопедії для зіставлення французької та української термінології: енциклопедія Larousse, словник Національної академії, Словник Littré, енциклопедія Universalis, Етимологічний словник української мови (уклад. Р. Болдирев) (2006 р.), Великий тлумачний словник сучасної української мови (Уклад. і голов. ред. В. Бусел) (2000) тощо.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Вибір нижньої межі (1945 р.) зумовлений насамперед наслідками Другої світової війни, а саме: великими демографічними втратами, що змусило уряд Франції активно впроваджувати пронаталістську сімейну політику; дефіцитом робочої сили, що викликало відхід від політики уряду Віші „жінка – хранителька родинного вогнища” та поступове надання жінкам рівних з чоловіками прав та заохочення жінок працювати, що вплинуло на традиційний розподіл сімейних обов’язків у французькій сім’ї, а як наслідок – зумовило зрушення в традиціях сімейного виховання дітей у Франції. Верхня межа визначається 2018 р., коли Національна Асамблея Франції ухвалила закон, що забороняє батькам застосовувати фізичне або психологічне насильство при вихованні дітей, тим самим офіційно узгодивши законодавство Франції з її міжнародними зобов’язаннями, зокрема з ратифікованою Францією у 1990 р. Міжнародною Конвенцією з прав дитини.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що *вперше*:

- здійснено системний ретроспективний аналіз проблеми впровадження традицій сімейного виховання дітей у Франції; окреслено французьку й вітчизняну історіографію зазначеної проблеми; на основі аналізу й систематизації наукової літератури, зіставлення трактувань французькими й українськими вченими основних використаних понять визначено термінологічне поле дослідження;

- науково обґрунтовано етапи становлення та розвитку французьких традицій сімейного виховання: перший етап (1945-1974 рр.) – етап оновлення сімейних традицій, що було зумовлено соціально-політичними змінами в країні, активізацією зусиль уряду, спрямованих на підтримку родини, поступовим переходом батьків від авторитарного до демократичного стилю виховання; другий етап (1975-2018 рр.) – етап гуманізації сімейних традицій, що було викликано новими потребами суспільства, закінченням переходу до спільного виховання дитини матір’ю й батьком з посиленням ролі останнього, надання жінкам можливості узгоджувати своє професійне й родинне життя за рахунок отримання дозволу на роботу неповний робочий день, зміна статусу дитини від „біологічної неминучості” до центру уваги членів сім’ї;

- проаналізовано внесок французьких науковців (Д. Гайє, П. Дюрнінг та ін.) у розвиток ідей про традиції сімейного виховання у Франції, що дало змогу визначити класифікацію цих традицій, а також виявити основні принципи та умови їх успішної реалізації;

- охарактеризовано методи (приклад, привчання, переконання, заохочення), прийоми („несхвалення”, „робити великі очі”, „у чому справа?” тощо) та форми (сімейні свята, хрестини, ігри, спільна домашня праця, спортивні змагання тощо) реалізації французьких традицій сімейного виховання;

- окреслено перспективи творчого використання педагогічно цінних ідей та досвіду реалізації французьких традицій сімейного виховання дітей в українських родинах (здійснення ранньої соціалізації дитини, спрямованої на виховання її як законослухняного громадянина, культурного члена суспільства; привчання дитини до самоконтролю та рефлексії, з малечку взяття на себе відповідальності за власну поведінку; визначення чітких меж дозволених і недозволених дій та вчинків; доручення певної частини домашніх обов'язків дитині без здійснення поточного контролю за їх виконанням).

У процесі наукових розвідок на основі зіставлення визначень французьких та українських учених *уточнено* суть понять „традиція”, „виховання”, „сім'я”, „сімейне виховання”, а також ключового терміна – „традиції сімейного виховання”; *конкретизовано* витоки становлення традицій сімейного виховання дітей на території сучасної Франції (підкорення жінки та дітей в родині волі батька; багатовіковий вплив церкви на всі сфери сімейного життя; масовий вихід жінок, які мали малолітніх дітей, на роботу, що зумовило зміну у поділі основних ролей між членами сім'ї).

До наукового обігу введено значну кількість (124) невідомих та маловідомих документів, окремих фактів, теоретичних положень (трактат Ж.-Б. де ла Салля „Правила пристойної поведінки та християнської ввічливості” (1703); „Дзеркало молоді для формування гарних звичаїв та ввічливості” М. Кордьє (1586); М. Понсон „Виховання родиною та школою” (1910) та ін.), пов'язаних із становленням та сучасним станом реалізації традицій сімейного виховання у Франції; визначено українські еквіваленти основних використаних французьких понять.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що сформульовані під час наукового пошуку положення й висновки можуть стати в нагоді для підвищення ефективності сімейного виховання українців на основі впровадження відповідних традицій.

Одержані в ході дослідження результати та висновки *впроваджено* в освітній процес Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (довідка № 01/10-743 від 02.11.2018), Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (довідка №0501-298 від 05.11.2018), Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка № 2807 від 05.11.2018).

Матеріалами дослідження можуть послуговуватися викладачі педагогічних закладів освіти в розробці та викладанні курсів: „Педагогіка”, „Дошкільна педагогіка”, „Історія педагогіки”, „Етнопедagogіка”, „Порівняльна педагогіка”, відповідних спецкурсів; для підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у системі післядипломної освіти, а також вихователі дитячих садків, учителі шкіл та батьки в процесі організації виховної роботи в школі й сім'ї.

Апробація результатів дослідження. Основні результати й висновки роботи оприлюднювались на засіданнях кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (2014-2018 рр.); на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних*: „Moderni vymozenosti vedy – 2014” (Прага, 2014), „Achievement

of high school – 2014” (Софія, 2014), „Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін” (Суми, 2015), „Реалізація компетентнісного підходу в освітньому процесі середньої та вищої школи – 2015” (Харків, 2016), „Naukowa Przestrzen Europy – 2016” (Перемишль, 2016); *всеукраїнських*: „Когнітивні та емоційно-поведінкові фактори повноцінного функціонування людини: культурно-історичний підхід” (Харків, 2015), „Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізм: проблеми теорії і практики підготовки та перепідготовки освітянських кадрів” (Київ, 2015).

Публікації. Основний зміст дисертації відображено в 17 публікаціях, із них 7 одноосібних статей опубліковано в наукових фахових виданнях України, 1 стаття – у міжнародному періодичному виданні, 9 тез доповідей у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (388 найменувань, з них 254 – іноземними мовами), 4 додатків (на 11 сторінках). Загальний обсяг роботи становить 249 сторінок, із них основного тексту – 178 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність розв’язання проблеми дослідження; з’ясовано стан її розробленості; визначено мету, завдання, об’єкт і предмет дослідження; схарактеризовано методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів; наведено дані про апробацію та впровадження результатів дослідження.

У першому розділі **„Історіографія досліджуваної проблеми”** окреслено історіографію визначеної проблеми, виокремлено основні напрями вивчення порушеної проблеми у французькій та вітчизняній науковій літературі, складено джерельну базу дослідження.

Французьку історіографію класифіковано: 1) за хронологією (публікації, в яких висвітлено передумови становлення традицій сімейного виховання у Франції; праці, що дали змогу визначити стан розробленості порушеної проблеми у другій половині ХХ – початку ХХІ ст.; 2) за видами опрацьованих джерел: історичні, наукові, навчально-методичні, нормативні, довідкові тощо.

У дослідженні встановлено, що в ХІІІ-ХV ст. основним напрямом вивчення проблеми сімейного виховання були релігійні трактати про виховання, в яких богослови надавали рекомендації щодо виховання дітей християнами та визначали обов’язки батьків. До цих праць належать трактати І. Уельського „Спільна бесіда”, Вінсент Бове „Про виховання дітей із вищих верств”, (Псевдо) Боеція „Про шкільну науку”, Ж. Жерсон „Абетка для простих людей” тощо. Розвиток теми релігійного виховання був продовжений пізніше в праці Ж. Б. Боссьє „Скорочений курс християнської доктрини для початківців”, Нантівському Катехізисі, трактатах Ж.-Б. де ла Салля „Правила пристойної поведінки та християнської ввічливості” та М. Кордьє „Дзеркало молоді для формування гарних звичаїв та ввічливості” тощо.

З'ясовано, що у XVI ст. головним напрямом виховання стало гуманістичне виховання. Його ідеї було розкрито в працях „Досліди” М. Монтеня, „Гаргантюа і Пантагрюель” Ф. Рабле. Вагомим внеском в спадщину ідей сімейного виховання був фольклор, казки Ш. Перро, байки Ж. де Лафонтена тощо. Під час проведення дослідження констатовано, що в епоху Просвітництва головними питаннями сімейного виховання були природне та розумове виховання („Еміль або про виховання” Ж.-Ж. Руссо, „Про людину, її розумові здібності та її виховання” Ж. А. Гельвеція).

Як встановлено, у період після Французької Революції (1789–1799 рр.) та після Першої світової війни важливим напрямом наукових розвідок були дослідження на тему сім'ї і, зокрема, ролі фольклору в сімейному вихованні. У ті часи також з'являються періодичні художньо-публіцистичні видання, присвячені темі морального виховання дитини в сім'ї засобами релігії: „Релігійний тиждень”, „Матір-вихователька”, „Віра і виховання”, „Виховання в родині та школі”. Крім того, широкого поширення отримують соціологічні роботи, в яких вченими визначено структуру сім'ї й її місце в суспільстві (Ф. ле Плей, Ф. де Санглі та ін.).

З'ясовано, що у 70-х роках XX ст. важливими напрямками вивчення традицій сімейного виховання та різних складових цього поняття були: визначення поняття „традиції” крізь призму сучасності в працях антропологів (Ж. Ланклю, Ж. Пуйон, Е. Хобсбаум та ін.); розкриття філософського контексту традицій французькими філософами (Р. Генон, Ю. Евола, П. Рікер та ін.); аналіз інтерактивного аспекту виховних відносин (Ю. Десме, Ж.-П. Пуртуа та ін.); історичний огляд становлення традицій сімейного виховання (Ф. Майєр, А. Прост, М. Руш та ін.).

Установлено, що у 90-х роках та на початку XXI ст. у центрі уваги французьких науковців були: теми батьківства (К. Атьяс-Донфю, Ф. Блош та ін.), ролі та місця батьків у формуванні особистості дитини (Й. Беттаар, М. Гросс та ін.); дослідження еволюції сучасної родини (М. Сегалан), функції родини (А. Бод'є, К. Мартан та ін.), вимоги до сімейного виховання (Д. Гайє, П. Дюрнінг); батьківський стиль виховання (С. Роесль, С. Сапрю та ін.). З'ясовано, що на цьому історичному етапі також визначились нові напрями наукових пошуків у сфері сімейного виховання, а головне – сімейне виховання відокремилася в самостійний предмет дослідження.

Зауважимо, що французька та вітчизняна історіографія досліджувала порушену проблему на визначеному історичному етапі за такими основними напрямками: традиції, що незаслужено забуті (Ж. Кандау, Ж. Ланклю, Ж. Пуйон та ін.), сімейне виховання та його трансформації в різні історичні часи (Ж. Келерхальс, Ж.-П. Лебран, Ж. Монтандон та ін.); взаємовідносини між сім'єю та школою на шляху їх реформування від конфліктів до співробітництва (Т. Алексєєнко, Д. Гайє та ін.); державна система підтримки батьківства (Б. Ламбой, К. Мартан та ін.)

У процесі наукового аналізу джерел встановлено, що сімейне виховання Франції, його сучасний стан, традиції є зовсім недослідженими українськими вченими. Вітчизняні наукові праці (монографії, дисертації, наукові статті) у процесі аналізу теорії та практики сімейного виховання в країнах Європи опосередковано висвітлюють тільки окремі аспекти сімейного виховання в цій країні.

Таким чином, проведений аналіз зафіксував наявність широкого спектру досліджень обраної проблеми у французькій та вітчизняній історіографії. Однак визначено, що не проводились наукові розвідки, спрямовані на вивчення сучасних традицій сімейного виховання у Франції.

У другому розділі „Традиції сімейного виховання дітей у Франції як педагогічна проблема” з’ясовано витoki становлення традицій сімейного виховання у Франції, уточнено термінологічне поле дослідження.

На основі аналізу наукової літератури з’ясовано, що зародження витоків сімейного виховання та їх традицій на території сучасної Франції відноситься до V ст. до н. е. та пов’язано з появою галльських племен. Під час здійснення наукового пошуку встановлено, що на процес становлення й реалізацію французьких традицій сімейного виховання дітей вирішальний вплив мали такі чинники: політичні й соціально-культурні зрушення в суспільстві, що значною мірою впливали на положення жінки в сім’ї та соціумі загалом; особливості сімейної політики держави; зміни в цілях сімейного виховання, що зумовлювали зрушення в його організації та змісті. На підставі цього було з’ясовано, що основними витокami формування традицій сімейного виховання у Франції є такі: підкорення жінки та дітей в родині волі батька, багатовіковий вплив церкви на сімейне життя, масовий вихід жінок, які мали малолітніх дітей, на роботу, що зумовило зміну у поділі основних ролей між членами сім’ї.

Для можливості творчого використання теоретичних ідей та накопиченого цінного досвіду здійснення сімейного виховання у Франції на теренах України, забезпечення в умовах євроінтеграції оновлення застарілих вітчизняних сімейних традицій відповідно до вимог часу важливо визначити понятійно-термінологічний апарат порушеної проблеми, що передбачає здійснення аналізу й зіставлення тлумачень ключових понять дослідження, запропонованих у працях вітчизняних та французьких науковців. Як встановлено, до цих понять насамперед належать такі: „традиції”, „сім’я” („родина”), „виховання”, „сімейне виховання”, „традиції сімейного виховання”.

Так, у дослідженні встановлено, що „традиція” у французькій науковій літературі визначається як: „передача живих елементів, попередньо отриманих та здавна відпрацьованих в середині етнічного середовища” (М. Жусс); „відповідь, знайдена в минулому часі, на питання, сформульовані в сучасну добу” (Ж. Ланкло); „дещо з минулого, що триває в теперішньому часі, передається, продовжує діяти та приймається тими, хто його одержує” (Ж. Пуйон) тощо. В українській науковій думці зазначене поняття трактується як: „сукупність стійких, успадкованих від попередніх поколінь уявлень про навколишній світ” та відносини між людьми (С. Безклубенко), „стійкі, успадковані від попередніх поколінь і підтримувані суспільною думкою форми поведінки людей та їхніх взаємовідносин” (В. Бочелюк). Також у вітчизняній науковій думці (А. Марушкевич, М. Стельмахович та ін.) традиції визначаються як дещо архаїчне, фольклорне, наприклад, етнопедагогічні традиції. У нашому дослідженні ми будемо керуватися більш усучасненим розумінням *традицій як соціального і культурного доробку (укорінених, широко прийнятих у певній спільноті моделей поведінки, форм*

соціального життя), що передається від одного покоління до наступного та виступає одним із важливих регуляторів суспільних відносин між представниками певної спільноти.

Слід зауважити, що одним із важливих середовищ реалізації традицій є сім'я. За поглядами французьких учених, сім'я – це: „первинна мережа соціальних відносин” (П. Іблова); „специфічна група, що характеризується родинними узами та спадкоємністю, а також заборонами, що визначають ці узи (заборона інцесту та вбивства)” (А. Ейгер); більш менш тривалий союз двох людей, які живуть разом, народжують та виховують дітей (Л. Шартон). Як визначено, українські дослідники під поняттям „сім'я” розуміють: „первинний осередок багатогранних людських відносин” (В. Сухомлинський); „невелику соціальну групу, до якої входять поєднані шлюбом чоловік і жінка, їх діти (власні або усиновлені), кровні родичі, інші особи, пов'язані родинними зв'язками з подружжям” (Н. Волкова). На підставі викладеного підсумовано, що сім'я – це група людей, що ґрунтується на кровності чи укладанні шлюбу, місце реалізації сімейних традицій.

Важливо підкреслити, що однією з найважливіших функцій сім'ї є виховання дітей. Як встановлено під час проведення дослідження, у французькій мові немає точного еквіваленту слова „виховання”. Зазвичай для визначення цього феномену застосовується поняття „éducation”, що позначає і виховання, і навчання, і освіту. У свою чергу, зазначимо, що в українській науковій думці під вихованням мають на увазі „соціально і педагогічно організований процес формування людини як особистості” (Н. Волкова), „конкретний вплив особи вихователя (батька, учителя та ін.) з метою формування в дитини певних моральних якостей” (А. Кузьмінський, В. Омеляненко). У дисертації поняття „виховання” трактується як процес цілеспрямованого впливу на становлення особистості дитини та її поведінку.

Неузгодженість у визначенні вищевказаного поняття у французьких та українських науковців зумовлює суттєві відмінності у розумінні вченими обох країн поняття „сімейне виховання”. Так, П. Дюрнінг визначає сімейне виховання як „дії рости та виховувати одного або декількох дітей, що найчастіше реалізується в сімейному середовищі дорослими, батьками дітей”. Ж.-П. Пуртуа, Х. Десме, розуміючи дане поняття ширше, стверджують, що дослідження в сфері сімейного виховання комплексно вивчають ті аспекти функціонування сім'ї, що стосується виховання. Зокрема, ці дослідження „описують й аналізують ставлення, практичні дії, виховну поведінку, очікування, ролі, потреби, мотивацію, майбутні плани батьків” та намагаються визначити ефект їхніх зусиль на розвиток дитини. Як установлено в процесі наукового пошуку, французькі науковці не звужують сімейне виховання межами сім'ї та виключно реалізацією виховної функції батьками по відношенню до своїх дітей, адже вони відносять до сімейного виховання підготовку батьків до реалізації виховної функції, їхню взаємодію з дошкільними виховними закладами та закладами освіти, а також супровід дорослих членів сім'ї з метою допомогти їм підготуватися до успішного виконання їхніх батьківських обов'язків (консультаційні психологічні й юридичні послуги, фінансові виплати сім'ї) (Ю. Десме, П. Дюрнінг, Ж.-П. Пуртуа та ін.).

В українській науковій думці поширеним розумінням сімейного виховання є визначення С. Гончаренком як однієї „з форм виховання дітей, що поєднує цілеспрямовані педагогічні дії батьків з повсякденним впливом сімейного побуту”. Отже, українськими вченими зазначене поняття трактується більш вузько.

У контексті порушеної проблеми дослідження під сімейним вихованням розуміємо систематичний цілеспрямований вплив на формування особистості дитини дорослих членів сім'ї та самого сімейного укладу.

З урахуванням наведеного вище, а також поглядів французьких та українських учених (В. Вашкевич, Ю. Десме, П. Дюрнінг, Т. Завгородня, А. Ш. Касім, Г. Костюшко, О. Пермякова, Ж.-П. Пуртуа, Л. Шартон,) на феномен сімейні традиції було уточнено суть базового для дослідження поняття „традиції сімейного виховання” як *сталий порядок передачі та прищеплення ціннісних норм та моделей поведінки у колі родини за допомогою інструментів виховання, що є звичними та притаманними сім'ї в межах окремої спільноти.* На основі опрацювання відповідної наукової літератури (Ю. Десме, П. Дюрнінг, А. Першерон, А. Прост, Ж.-П. Пуртуа, Т. Швець та ін.) також було зроблено висновок, що сучасні традиції сімейного виховання у Франції охоплюють такі його напрями: соціальне, моральне, релігійне, естетичне, фізичне, трудове, громадянське.

У третьому розділі **„Етапи розвитку сучасних традицій сімейного виховання у Франції та перспективи творчого застосування цих традицій”** на основі аналізу наукових та нормативних джерел обґрунтовано етапи становлення традицій сімейного виховання у сучасній Франції, узагальнено практичні напрацювання щодо їх реалізації на практиці, окреслено перспективи педагогічних цінних доробок в українських родинах.

Ретельний аналіз історико-педагогічних джерел з окресленої проблеми в рамках досліджуваного періоду дозволив виокремити два етапи розвитку та становлення традицій сімейного виховання у Франції. Критеріями для періодизації слугували суспільно-політичні та соціальні зрушення, нормативні вимоги до сімейного виховання, зміна поглядів на дитину, методи та форми її виховання у суспільстві.

Перший етап (1945-1974 рр.) – етап оновлення сімейних традицій, що було зумовлено соціально-політичними змінами в країні, активізацією зусиль уряду, спрямованих на підтримку родини, поступовим переходом батьків від авторитарного до демократичного стилю виховання.

Як встановлено, науково-технічний прогрес тих років, з одного боку, нівелював досвід батьків, що вже не забезпечував їм відчуття переваги й впевненості у правильності своїх знань, а з іншого – спонукав їх мотивувати своїх дітей до отримання освіти. Гаслом дорослих членів сім'ї в ті часи був такий: „вчитися навчатися” (А. Прост). Усвідомлюючи мінливість навколишнього світу, батьки не примушували своїх дітей суворо дотримуватися всіх тих сталих норм поведінки, яких вони самі дотримувались.

Для мотивування сімей до народжуваності дітей у ті часи у Франції відкрилось багато дошкільних виховних закладів (найбільш поширеною з них була материнська школа), що давали змогу батькам частково передати функції виховання своїх дітей професійним вихователям. Поступово між батьками та професійними

вихователями налагодилась тісна співпраця та взаємне доповнення виховних функцій, що згодом отримало назву *coéducation* (сумісне виховання) (М. Балло, Р. Авейе). Поради вихователів значною мірою впливали на подальший розвиток традицій у всіх визначених раніше напрямках сімейного виховання, крім релігійного, однак найбільший вплив здійснювався на організацію соціального, морального та громадянського виховання дітей.

У свою чергу, відповідно до існуючих традиції релігійного сімейного виховання, батьки долучали дітей до свого віросповідання. Більшість французів є католицькими християнами. Реалізація їхніх релігійних традицій на вказаному етапі відбувалась через залучення дітей до християнської віри, прищеплення цінностей католицького православ'я, відвідування богослужінь та інших релігійних церемоній.

У процесі наукових розвідок встановлено, що статус дитини в указаний період змінювався і внаслідок дії інших факторів – законодавчих. Так, у 1967 р. у Франції легалізували й почали розповсюджувати засоби контрацепції, а з 1975 р. жінкам дозволити робити аборти. Можливість сімейного планування дала змогу народжувати дитину тільки тоді, коли вона була очікуваною й бажаною для батьків, тому вони часто балували своїх малюків. Саме в ті часи у Франції виникли поняття „дитина-король” і „дитина-тиран”, що у французькому суспільстві сприймалися як показник неправильного виховання малюка.

Зазначимо, що на подальші зрушення в організації сімейного виховання дітей вплинув закон 70-459 від 4 липня 1970 р., згідно з яким батьківське всевладдя (*puissance paternelle*) змінилось наданням батькам спільних прав і обов'язків у вихованні дитини (*l'autorité parentale*). Як відзначалось у цьому документі, батько й матір законно народженої дитини мають право „захищати здоров'я дитини, її безпеку та моральність”, право „на турботу, догляд та виховання”. Це свідчило про те, що дитина позбавилась статусу суб'єкту без прав та отримала можливість користуватися юридичним захистом, тобто стала суб'єктом з усіма правами, що надавав цей статус (С. Кадоль, К. Олів'є).

Зауважимо, що в післявоєнний час у французькому суспільстві спостерігалось значне розшарування населення. Належність сім'ї до певної верстви населення значною мірою впливала на організацію її сімейного виховання. Найбільш сурова модель виховання застосовувалась у вищих колах населення, до яких належали насамперед заможні буржуа. При цьому поблажливість, що з'явилася в них у вихованні дітей в післявоєнні роки, не змінила традиційних правил виховання, закладених ще наприкінці XIX ст.: грудне годування немовляти й збалансоване харчування більш дорослих дітей, сурове дотримання норм гігієни й розпорядку дня (часу для сну, харчування, ігор, фізичних вправ, виконання сімейних доручень, спілкування з батьками тощо). Відповідно до порад фахівців, батьки намагались обмежувати спонтанні дії („забаганку”) дитини із самого народження, не піддаватись її капризам. Такий опір батьків забаганкам дитини у французькому суспільстві отримав назву *dressage* – приборкування, муштра. Вважалось, що приборкування є невід'ємною основою правильного виховання дітей. Наприклад, домашнє приборкування проявлялось у тому, що батьки з малолітства привчали дитину поважати особистий простір дорослих.

Водночас важливо відзначити, що у французьких аристократичних колах виховання дітей не передбачало прояву жорстокого й агресивного ставлення до них, фізичного насильства й тілесних покарань. Головною метою таких покарань було бажання викликати в дитини почуття сорому. Однак твердість у вихованні не позбавляла дітей турботи та ніжності батьків, хоч на ці прояви почуттів теж накладалися обмеження: батькам треба було контролювати демонстрацію своєї любові. Між батьками і дітьми існувала певна дистанція, яка, зокрема, підтримувалася за допомогою шанобливого звертання на „Ви”.

Як з'ясовано, головним у сімейному вихованні дітей від трьох років до отроцтва з вищих верств населення, як і багато років тому, вважалось добитися визнання авторитету батьків. На початку етапу це досягалось насамперед за допомогою використання таких методів виховання: покарання, залякування й нанесення образи. Традиційними методами покарання дитини були позбавлення її солодкого, відправлення на певний час у темну кімнату чи в кут. Фізичні покарання засуджувалися суспільством, утім на практиці батьки часто били своїх дітей. Нерідко ці покарання замінювалися власне погрозою батьків фізичним покаранням або позбавленням солодкого. Залякування переважно базувалося на негативних образах з фольклору, наприклад, образ голодного вовка. Образа ж набувала форми порівняння не на користь дитини, іронії в оцінках її можливостей або публічного приниження. Проте поступово протягом вказаного етапу відбувалася поступова переорієнтація батьків від методів покарання до методів мотивації та стимулювання.

Слід також зауважити, що в післявоєнні роки у французькому суспільстві змінилося сприйняття гри, яку почали сприймати важливим інструментом виховання, коли дитина влаштовувала своє дозвілля. Крім того, важливими методами виховання були приклад батьків та залучення дітей до посильної для них фізичної праці.

Щодо особливостей виховання дітей у середніх за матеріальною забезпеченістю сім'ях (дрібних торговців, ремісників, клерків) у вказаний історичний період, зазначимо, що ці батьки були націлені на вдалу кар'єру своїх дітей, тому вони орієнтувалися на вищі прошарки суспільства й переймали принципи виховання французької буржуазії. Як встановлено, принципово інша модель виховання практикувалася у найнижчих колах населення – у бідних робочих чи селянських сім'ях, де батьки не мали в своєму арсеналі ні значного часу на виховну роботу, ні знань, ні грошей. Разом з тим саме в цих сім'ях батьки відкрито виявляли свою ніжність та почуття до дитини та не намагались її „муштрувати”. У таких сім'ях домінували такі методи виховання, як приклад дорослих, заохочення, навіювання. У процесі наукових розвідок визначено, що описані розшарування та контрасти у вихованні дітей в різних родинх спостерігалися у Франції ще тривалий час, причому ці підходи у вихованні десь перетиналися, десь вкорінялися із запізненням, тобто певною мірою корелювали між собою (А. ван Зантен, А. Прост). Однак у дослідженні визначено, що протягом укааного етапу різниця між моделями виховання у представників різних верств французького населення поступово почала зменшуватися.

Таким чином, можна підсумувати, що на початку першого етапу (1945-1974 рр.) у французькій сім'ї домінував традиційний авторитарний стиль виховання, що передбачав використання відповідних методів виховання. На початку етапу переважними цінностями сімейного виховання, що мала засвоїти дитина, були такі: слухняність, повага до авторитету, дотримання порядку, покірність та ввічливість дітей. Проте поступово відбувалось пом'якшення сімейних традицій, батьки почали проявляти більше уваги до дітей. Також відзначимо, що на вказаному етапі в сімейному житті центральне місце займали традиції, що забезпечували соціальне виховання дитини. Водночас традиції, що були пов'язані з моральним, релігійним, фізичним та громадянським вихованням дитини, теж відігравали в житті родини важливу роль. Слід також підкреслити, що закони, прийняті у 1965-1974 рр., зумовили перегляд традиційних сімейних ролей та трансформацію суспільства в цілому, а також заклали основи для зміни статусу дитини та відходу від авторитарного стилю виховання.

Другий етап (1975-2018 рр.) – це етап гуманізації сімейних традицій, що було зумовлено новими потребами суспільства, закінченням переходу до спільного виховання дитини матір'ю й батьком з посиленням ролі останнього, надання жінкам можливості узгоджувати своє професійне й родинне життя за рахунок отримання дозволу на роботу неповний робочий день, зміна статусу дитини від „біологічної неминучості” до центру уваги членів сім'ї.

Варто зазначити, що у липні 1975 р. вийшов закон Абі стосовно виховання та освіти дітей. У цьому документі визнавалось право дитини на шкільну освіту, обов'язкову з 6 до 16 років, та наголошувалось на підвищенні ролі родини у вихованні дітей. Крім того, відзначалось, що шкільне виховання має гармонійно доповнювати сімейне, причому особливо важливо в цьому плані об'єднати зусилля батьків і учителів початкової школи в процесі морального та громадянського виховання дитини. Закон Абі також вимагав, щоб з метою взаємного обміну інформацією, координації виховних зусиль батьки та педагоги підтримували постійний комунікативний контакт до досягнення учнями повноліття.

Зауважимо, що в 90-ті роки ХХ ст. у Франції на державному рівні проводились різні заходи з метою створення сприятливих соціальних умов для жінок, щоб вони могли гармонійно поєднувати професійну діяльність та сімейне життя (Б. Капдевіль, Ж. Мошйон). З урахуванням нових потреб жінок, які прагнули будувати кар'єру та народжувати дітей, було прийнято Закон від 8 січня 1993 р., який покладав відповідальність за їх виховання на обох батьків. Крім того, цей нормативний документ надавав маленькій особі право висловлювати своє бажання з приводу того, з ким вона хоче залишитися в разі розлучення батьків. Отже, в законі дитину було визнано значною мірою автономним суб'єктом сімейного життя (К. Мартан, Д. Шофо).

Як з'ясовано в дослідженні, на визначеному етапі відбувалась реалізація всіх визначених раніше традицій, проте цей процес набув більш людинолюбний характер. При цьому провідну роль у соціальному, моральному, громадянському й естетичному вихованні дитини відігравали «материнські» та інші школи (К. Лельо, Г. Лере та ін.). Однак в межах сім'ї теж були свої традиції, що доповнювали

суспільне виховання в указаних напрямках. Наприклад, у цьому плані батьки суворо контролювали дотримання дітьми таких традицій: доброзичливе привітання при зустрічі навіть незнайомих людей та прояв доброзичливого ставлення до них, чемне поведження в публічних місцях, чітке дотримання режиму дня та правил взаємодії з батьками (вечір – це час дорослих, діти мали знаходитись у своїх кімнатах та не заважати батькам; усі члени сім'ї мають виконувати свої обіцянки тощо). У межах сімей також проводилось громадянське і правове виховання дитини, зокрема святкування основних державних свят.

Важливу роль у житті сім'ї мали також традиції релігійного, фізичного та трудового виховання дитини. Зокрема, її залучення до релігійних традицій, як і раніше, відбувалось через обряд хрещення, обрання й залучення до виховання хрещених батьків, відвідування уроків з катехізису в місцевій церковній парафії та церковних богослужінь, сповідей гріхів перед священником, щоденного читання Слова Божого й молитви перед вживанням їжі, участі в релігійних святах та інших заходах, організованих церквою. Традиції фізичного виховання дітей в сім'ї закладались шляхом ведення всіма її членами здорового способу життя й дотримання правил раціонального харчування, організації регулярних сімейних походів в гори та прогулянок на природі, велосипедних прогулянок, залучення дітей до ранкових пробіжок, плавання, скандинавської ходьби на вихідних, катання на лижах під час сімейних відпусток тощо. Традиції трудового виховання реалізовувались під час приготування дітьми разом з батьками їжі та виконання інших домашніх справ, зайняття садівництвом чи іншими спільними захопленнями. Традиції естетичного виховання маленької особистості прищеплювались під час сімейного відвідування музеїв, прослуховування музики чи занять іншими видами мистецтва, формування вмінь бачити красу в різних її проявах (краса природи, вишуканий смак в одязі, гурманство тощо). Варто також зауважити, що важливими формами реалізації традицій сімейного виховання, що значною мірою згуртовували членів сімей, були такі: сімейні свята, повсякденний спільний прийом їжі, хрестини, спільні ігри, домашня праця, спортивні змагання тощо (М. Жіє, К. Міргале, К. Пелле-Дуель).

У дослідженні встановлено, що другий етап (1975-2018 рр.) ознаменувався набуттям дитиною прав та статусу повноцінного члена сім'ї, зокрема дитина отримала право голосу при ухваленні важливих сімейних рішень. Абсолютно новою цінністю на цьому етапі стало виховання суб'єктності в дитини, а метою виховання – всебічно розвинута особистість. Отже, зазначений період позначається практично повним відходом батьків від авторитарного стилю, що поступився ліберальному та демократичному. Фізичні покарання в сім'ї майже зникли й категорично засуджувались у французькому суспільстві та навіть нефізичні покарання перейшли в розряд другорядних. Основними способами виховання стали такі демократичні методи, як: переконання, пояснення наслідків дій, власний приклад, заохочення, у тому числі до висловлювання власної думки, мотивування тощо.

Французькі батьки для реалізації традицій сімейного виховання використовували також специфічні прийоми виховання (М. Бержер, І. Бонне),

зокрема такі: несхвалення” (батьки привертають увагу дитини на ті її дії, які вони не схвалюють), „робити великі очі” (батьки мовчки демонструють дитині своє здивування й незадоволення її поведінкою засобами міміки), „у чому справа?» (під час істерики дитини їй спокійно пропонують пояснити, що трапилось і що вона хоче), „раз, два, три” (дитині дають певний час на зміну поведінки), „пауза” (перш ніж зреагувати на плач чи інші негативні реакції дитини, батьки спочатку переконуються, що їх втручання дійсно необхідне), „очікування” (батьки привчають дитину чекати певний час, ніж вони виконають її прохання); „рамки” (визначення чітких меж допустимої й недопустимої поведінки), „будь мудріше” (замість зауваження „поводься чемно” батьки заохочують дитину поводитися як доросла й мудра людина), „заборона з поясненням” (заборона з боку батьків супроводжується поясненням, чому необхідно виконати цю заборону); „тут вирішую я” (у критичній ситуації все ж таки нагадування дитині, що кінцеве рішення стосовно її поведінки та дій приймають батьки).

Як було визначено в процесі дослідження, реалізація традицій сімейного виховання у Франції на вказаному етапі підкорялась таким основним принципам: роль матері не повинна затьмарювати інші соціальні ролі жінки, дитину треба навчити долати власні розчарування, у дитини має бути своє особисте життя, важливо надавати дітям значний ступінь незалежності, усі члені сім’ї мають враховувати існуючий поділ „дорослого” й „дитячого” простору та часу. Також виявлено умови успішної реалізації традицій сімейного виховання у Франції: сприйняття батьками своєї дитини буквально з перших місяців після народження як автономну особистість; забезпечення узгодженості виховного впливу на дитину з боку батьків і вихователів відповідних установ; відсутність форсування процесів навчання і розвитку дитини, наголос у процесі виховання на оволодіння малюками навичками соціалізації; на основі поділу негативних дій дитини на дрібні витівки (*bêtise*) та серйозні проступки її карають тільки за вчинення таких проступків.

На підставі визначення педагогічно цінних думок та досвіду реалізації традицій сімейного виховання дітей у Франції встановлено, що перспективними ідеями для творчого використання українськими батьками є забезпечення ранньої соціалізації особистості, що сприяє формуванню її як гідного громадянина, члена суспільства та сім’янина, доручення певної частини домашніх обов’язків дитині без здійснення поточного контролю за їх виконанням. Також на вивчення й творче використання заслуговують такі традиції французького виховання: з малечку привчання дітей до здійснення самоконтролю та рефлексії, взяття на себе відповідності за власну поведінку; визначення чітких меж дозволених і недозволених дій та вчинків.

Узагальнення результатів науково-педагогічного пошуку, аналіз джерельної бази дають підстави для таких **висновків**:

1. У дисертації згідно із метою та поставленими завданнями дослідження окреслено французьку та вітчизняну історіографію порушеної проблеми, що класифіковано за хронологією й за видами опрацьованих джерел. Визначено, що проблема реалізації традицій сімейного виховання не була об’єктом окремого педагогічного дослідження. З’ясовано, що витoki становлення традицій сімейного

виховання дітей на території сучасної Франції значною мірою визначались підлеглим положенням жінки та дітей в родині, які мали підкорятися рішенням батька та не мали права голосу. На формування сімейних традицій багато століть впливала церква, що регламентувала практично всі аспекти життя родини та взаємовідносини між її членами, реалізацію сімейних традицій. Трансформацію сімейних традицій зумовив масовий вихід жінок, які мали маленьких дітей, на роботу, що примушувало їх шукати шляхи узгодження виконання своїх професійних та сімейних обов'язків.

2. На основі визначення й зіставлення трактувань французькими й українськими вченими суті понять „традиція”, „сім'я”, „виховання”, „сімейне виховання” уточнено авторські тлумачення даних термінів. Це дозволило визначити авторське розуміння традицій сімейного виховання як сталого порядку передачі та прищеплення ціннісних норм та моделей поведінки у колі родині за допомогою інструментів виховання, що є звичними та притаманними сім'ї в межах окремої спільноти.

3. Ураховуючи зрушення суспільно-політичних та економічних чинників, зміни у змісті нормативних документів та поглядах науковців щодо визначення мети, завдань, змісту сімейного виховання, було виокремлено й науково обґрунтовано два етапи розвитку традицій сімейного виховання у Франції. Перший етап (1945-1974 рр.) – етап оновлення сімейних традицій, що характеризувався збільшенням підтримки родини з боку уряду, поступовою відмовою батьків від авторитарного стилю виховання та проявом ними більшої готовності сприймати бажання дитини та враховувати її інтереси під час реалізації вказаних традицій. Другий етап (1975-2018 рр.) – етап гуманізації сімейних традицій, що ознаменувався активним залученням батька до впровадження цих традицій, зміною статусу дитини від об'єкта до суб'єкта виховної взаємодії, використанням гуманістичних методів виховання (переконання, пояснення наслідків дій, власний приклад, заохочення).

У дослідженні також визначено класифікацію сімейних традицій (соціального, морального, громадянського, естетичного, релігійного, трудового, фізичного виховання), основні принципи (роль матері не повинна затьмарювати інші соціальні ролі жінки, дитину треба навчити долати власні розчарування, у малюка має бути своє особисте життя, важливо надавати дітям значний ступінь незалежності, усі члені сім'ї мають враховувати існуючий поділ „дорослого” й „дитячого” простору та часу) та умови (сприйняття батьками своєї дитини буквально з перших місяців після народження як автономну особистість; забезпечення узгодженості виховного впливу на дитину з боку батьків і вихователів відповідних установ; відсутність форсування процесів навчання і розвитку дитини, наголос у процесі виховання на оволодіння малюками навичками соціалізації; на основі поділу негативних дій дитини на дрібні витівки та серйозні проступки її карають тільки за вчинення таких проступків) їх реалізації у Франції.

4. На підставі визначення педагогічно цінних думок та досвіду реалізації французьких традицій сімейного виховання дітей окреслено такі перспективи творчого використання педагогічно цінних ідей та досвіду реалізації французьких традицій сімейного виховання дітей в українських родин: здійснення ранньої

соціалізації дитини, спрямованої на виховання її як законослухняного громадянина, культурного й толерантного члена суспільства, зразкового сім'янина; привчання дитини до самоконтролю та рефлексії, з малечку взяття на себе відповідальності за власну поведінку; визначення чітких меж дозволених і недозволених дій та вчинків; доручення певної частини домашніх обов'язків дитині без здійснення поточного контролю за їх виконанням

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми. Подальшої розробки потребують питання реалізації сімейного виховання в інших країнах світу, обґрунтування педагогічних умов підвищення якості сімейного виховання, а також поглибленого вивчення й проведення порівняльного аналізу процесів здійснення педагогічної підтримки родини з боку держави у Франції та Україні.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

I. Наукові праці, у яких опубліковані основні результати дослідження

1. Конопельцева О. Г. Родинне виховання на теренах сучасної Франції за часів Римського панування. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2014. Вип. 38 (92). С. 21-25.

2. Конопельцева О. Г. Аналіз впливу держави на становлення традицій сімейного виховання у Франції (XIX -XX ст.). *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології* : зб. наук. пр. Херсон. нац. техн. ун-ту. Вип. 1 (12). Херсон : Грінь Д. С., 2015. Т. 3. С. 46-48.

3. Конопельцева О. Г. Вплив церкви та релігії на становлення традицій сімейного виховання у Франції : історична ретроспектива. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання* : зб. наук. пр. К. : Київ. нац. лінгвіст. ун-т, 2015. Вип. 52. С. 45-50.

4. Конопельцева О. Г. Ідеї народної педагогіки як підґрунтя становлення традицій сімейного виховання у Франції. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2016. Вип. 49 (102). С. 15-21.

5. Конопельцева О. Г. Основні підходи до визначення поняття „традиції” у науковій думці Франції. *Педагогіка та психологія* : зб. наук. пр. Хар. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди. Х. : Видавець Рожко С. Г., 2016. Вип. 54. С. 271 – 277.

6. Конопельцева О. Г. Еволюція терміну „родина” в історії та науковій думці Франції. *Гуманізація навчально-виховного процесу* : зб. наук. пр. ДВНЗ „Донбаський державний педагогічний ун-т.” Х. : „Видавництво НТМТ”, 2017. № 2 (82), С.153-166.

7. Конопельцева О. Г. Моральне та громадянське виховання дитини у Франції. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2017. Вип. 55 (108). С. 210-214.

8. Konopeltseva O. Traditions of family education in Ukraine : history and today's state. *Nauka I Studia*. 2018. № 190. S. 44-50.

II. Наукові праці апробаційного характеру

9. Конопельцева О. Г. Традиції французького виховання. *Moderni vymoženosti vedy – 2014* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Прага, 27 січня – 5 лютого 2014 р.). Прага : Publishing House “Education and Science” s.r.o., 2014. Т. 17. Серія: Педагогіка. С. 58-60.

10. Конопельцева О. Г. Сімейне виховання дитини у Галлії. *Achievement of high school – 2014* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Софія, 17-25 листопада 2014 р.). Софія: „Бял ГРАД-БГ” ООД, 2014. Том 9. Серія : Педагогічні науки. С. 44-45.

11. Конопельцева О. Г. Особливості сімейного виховання дитини в середньовічній Франції (V-XV ст.). *Інноваційний розвиток вищої освіти : глобальний та національний виміри змін* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Суми, 26-27 берез. 2015 р.). Суми : Вид-во Сум. держ. пед.ун-ту імені А. С. Макаренка, 2015. С. 92-94.

12. Конопельцева О. Г. Роль батьків у шкільному навчанні дитини у Франції (сумісне навчання). *Реалізація компетентнісного підходу в освітньому процесі середньої та вищої школи – 2015* : матеріали наук. конф. викладачів, докторантів і аспірантів каф. загальної педагогіки та педагогіки вищої школи (Харків, 14 квіт. 2015). Х. : Хар. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, 2015. С. 64-65.

13. Конопельцева О. Г. Погляди відомих французьких науковців на проблему соціалізації дитини. *Когнітивні та емоційно-поведінкові фактори повноцінного функціонування людини: культурно-історичний підхід* : матеріали II наук.-практ. конф. (Харків, 23-24 жовт. 2015 р.). Х. : Вид-во „Діса плюс”, 2015. С. 111-112.

14. Конопельцева О. Г. Теоретичні погляди та практика сімейного виховання в часи середньовічної Франції. *Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізм : проблеми теорії і практики підготовки та перепідготовки освітянських кадрів* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 25 лист. 2015 р.). К. : Вид-во Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова, 2015. С. 173-175.

15. Конопельцева О. Г. Традиції народної педагогіки Франції. *Вища і середня школа в умовах сучасних викликів* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 17 трав. 2016 р.). Х. : „Смугаста типографія”, 2016. С. 65-69.

16. Конопельцева О. Г. Вплив церкви на формування традицій сімейного виховання дитини у середньовічній Франції. *Naukowa Przestrzen Europy – 2016* : матеріали XII Міжнар. наук.-практ. конф. (Перемишль, 7-15 квіт. 2016). Т. 7. Серія : педагогічні науки. Перемишль : Nauka I studia, 2016. С. 61-63.

17. Конопельцева О. Г. Багатівікові традиції виховання дітей у Франції за межами родини. *Педагогізація соціального середовища в роботі з різними соціальними суб'єктами* : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 22 листоп. 2016 р. Х. : Хар. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, 2016. С. 56-58.

АНОТАЦІЇ

Конопельцева О. Г. Традиції сімейного виховання дітей у Франції. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки (011 – освітні, педагогічні науки). – Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди Міністерства освіти і науки України. – Харків, 2019.

У дисертації здійснено цілісний аналіз теорії і практики реалізації традицій сімейного виховання у Франції. Розкрито історіографію визначеної проблеми, уточнено термінологічне поле дослідження. Обґрунтовано етапи розвитку сучасних французьких традицій сімейного виховання дітей (1945-1974 рр. – етап оновлення сімейних традицій; 1975-2018 рр. – етап подальшої гуманізації сімейних традицій). Визначено суть, класифікацію французьких традицій сімейного виховання дітей, принципи, методи, форми, умови їх реалізації. Конкретизовано витoki становлення традицій сімейного виховання дітей на території сучасної Франції. Окреслено перспективи творчого використання педагогічно цінних ідей та досвіду реалізації цих традицій в українських сім'ях.

Ключові слова: традиція, сім'я, сімейне виховання, Франція, принципи, умови, етапи.

Конопельцева А. Г. Традиции семейного воспитания детей во Франции. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики (011 – Образовательные, педагогические науки). – Харьковский национальный педагогический университет имени Г. С. Сковороды Министерства образования и науки Украины. – Харьков, 2019.

В диссертации осуществлен целостный анализ теории и практики реализации традиций семейного воспитания во Франции. Раскрыто историографию обозначенной проблемы, уточнено терминологическое поле исследования. Обосновано этапы развития современных французских традиций семейного воспитания детей (1945-1974 гг. – этап обновления семейных традиций; 1975-2018 гг. – этап дальнейшей гуманизации семейных традиций). Определено суть, классификацию французских традиций семейного воспитания детей, принципы, методы, формы, условия из реализации. Конкретизированы истоки становления традиций семейного воспитания детей на территории современной Франции. Определены перспективы творческого применения педагогически ценных идей и опыта реализации этих традиций в украинских семьях.

Ключевые слова: традиция, семья, семейное воспитание, Франция, принципы, условия, этапы.

Konopeltseva O. G. Traditions of family upbringing of children in France – Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

The dissertation for the degree of the candidate of pedagogical sciences (Doctor of Philosophy) in specialty 13.00.01 – «General Pedagogy and History of Pedagogics» (011 – Educational, Pedagogical Sciences). – H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2019.

The dissertation presents a holistic analysis of theory and practice of implementing the traditions of family upbringing in France. The historiography of the stated issue has been studied. The sources of formation of family upbringing traditions on the territory of modern France have been clarified: strict obedience of a woman and children to a father's will: centuries-old influence of the church on all spheres of family life: mass entry to the labour market of women with little children which caused the change in the distribution of family roles.

Based on the definition and matching of French and Ukrainian scientists' understanding the essence of notions "tradition", "family", "upbringing", "family upbringing" the author's interpretations of these terms have been given. It allowed to define the author's understating of traditions of family upbringing as a fixed system of transmission and inculcation of values and behavioral models in a family circle with upbringing tools peculiar to a family within a separate community.

Taking into account social, political and economic factors as well as changes in legislation and scientists' views on the purposes, assignments, the content of family upbringing the stages of development of family upbringing traditions in France have been defined and scientifically justified: the first stage (1945-1974) – the stage of family traditions renewal which was stipulated by social and political changes in the country, the government's intensified efforts to support a family, a gradual transition from authoritative to democratic parental style; the second stage (1975-2018) – the stage of humanization anization of family traditions which was caused by the society's new needs, the end of transition to co-parenting with father's role strengthening, providing women with a possibility to balance their professional and family life due to a part-time job, a change in a child's status from "a biological inevitability" to the family centre.

The dissertation also defines the typology (social, moral, civil, aesthetic, religious, labour, physical) traditions of family upbringing, the main principles (a role of a mother must not overshadow a woman's other social roles, a child must be taught to overcome his disappointment, even a little child should have his own private life, it's essential to grant autonomy to children, all family members should consider the existing division of "grown-up" and "child" place and time) as well as terms of their implementation (parents' perception of their child as an autonomous individuality starting from the first months after the birth; coordinated educational influence of parents and institutional educators; the absence of forcing educational process and a child's development, the emphasis on a child's socialization; with the existing division of a child's negative actions into tricks and serious offences a child is punished only for offences).

Based on the outlined valuable ideas and experience of French traditions of family upbringing realization the following possibilities of implementing valuable ideas and experience of realization of French traditions of family upbringing in Ukrainian families have been defined: a child's early socialization aimed to bring him up as an honest citizen and a tolerant society member, a model member of a family; a child's early training of self-control and self-consciousness, being responsible of his own behaviour; the precise definition of limits for allowed and prohibited actions and deeds; delegating of a certain part of house responsibilities to a child without a current control over its fulfillment.

Key words: tradition, family, family upbringing, France, principles, terms, stages.